

UDK: 135.9 (124.2)

Behzod XAYRIDINOV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
E-mail: behzodxayridinov891@gmail.com

ChDPU dotsenti, PhD E.Xurramov taqrizi asosida

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI KREATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilari kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari yoritilgan. Kreativ kompetensiyaning mohiyati, boshlang'ich ta'limdagi ahamiyati va zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimida unga qo'yilayotgan talablar tahlil qilingan. Maqolada kreativ kompetensiyani shakllantirish uchun samarali metodlar va pedagogik strategiyalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Kreativ kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, ijodiy fikrlash, innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar, ta'lim sifati, o'qituvchi salohiyati.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье раскрыты теоретические основы и практические подходы к развитию креативных компетенций учителей начальных классов. Проанализированы сущность креативной компетенции, её значение в начальном образовании и требования, предъявляемые к педагогам в современной системе образования Узбекистана. Приведены эффективные методы и педагогические стратегии для формирования креативной компетенции.

Ключевые слова: Креативная компетенция, начальное образование, творческое мышление, инновационные методы, педагогические технологии, качество образования, профессионализм учителя.

SPECIFIC FEATURES OF DEVELOPING CREATIVE COMPETENCES OF PRIMARY TEACHERS

Annotation

This article explores the theoretical foundations and practical approaches to developing creative competencies among primary school teachers. It analyzes the essence of creative competence, its importance in primary education, and the requirements placed on educators within the modern educational system of Uzbekistan. The article outlines effective methods and pedagogical strategies for fostering creative competence.

Key words: Creative competence, primary education, creative thinking, innovative methods, pedagogical technologies, education quality, teacher's professionalism.

Kirish. Ta'lim jarayonida kompetensiya tushunchasi ta'lim oluvchining nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llab, turli muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatini anglatadi [1]. Bu jarayon o'quvchi va o'qituvchidan mustaqillik, ijodkorlik, tashabbuskorlik kabi bugungi kunda dolzarb bo'lgan sifatlarni talab etadi. Shundan kelib chiqib, kreativ kompetensiya (yoki ijodiy kompetentlik) zamonaviy o'quvchi va o'qituvchi shaxsida shakllantirilishi kerak bo'lgan muhim kasbiy sifat hisoblanadi. Xususan, boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun ijodiy yondashuv va kreativlik darajasi professional mahoratning ajralmas qismiga aylangan.

Kreativ kompetensiya – bu pedagogning kasbiy faoliyatidagi butunlik kasb etgan integrallashgan sifat bo'lib, u o'qituvchining shaxsiy ijodkorligi, kreativ salohiyati, ijodiy faoliyatga nisbatan motivatsiyasi va umumiy kasbiy kompetensiyalari uyg'unligida namoyon bo'ladi [2]. Boshqacha aytganda, ijodiy kompetentlik pedagogda yangicha fikrlash, innovatsion yondashuv va nostandart yechimlar topish qobiliyatini belgilaydi. Bunday ijodiy sifatlarni boshlang'ich sinf o'qituvchisining har kunlik faoliyatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda hal qiluvchi omil bo'ladi.

Bugungi kunda zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimi oldida ijodkor, yangicha fikrlaydigan pedagog kadrlarni tayyorlash masalasi dolzarbdur [3]. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalarda qiziquvchanlik va ijodiy fikrlash endigina shakllana boshlaydi. Demak, aynan boshlang'ich sinf

o'qituvchisining kreativ kompetensiyasi yuqori bo'lishi, o'quvchilarga yangi g'oyalarni izlash va muammolarni original hal etish ko'nikmalarini singdira olishi zarur. Shu sababli, boshlang'ich sinf o'qituvchilari kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish va tatbiq etish bugungi ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega.

O'qituvchining kreativ (ijodiy) kompetensiyasi deganda, uning pedagogik faoliyatda ijodkorlik bilan yondasha olishi, yangicha g'oyalarni ishlab chiqishi va noan'anaviy usullarni qo'llay olishi qobiliyati tushuniladi [4]. Bunday kompetensiya bir nechta tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

Shaxsiy kreativlik – o'qituvchining ijodiy tafakkur qilish qobiliyati, fikrlashdagi layoqatlilik va moslashuvchanlik, yangilik yaratish va muammolarni hal etishda qat'iyatlilik kabi fazilatlarini o'z ichiga oladi. Shuningdek, bu jihat pedagogning nostandart g'oyalarni amaliyotga tatbiq eta olishga tayyorligini ifodalaydi [5].

Ijodiy motivatsiya – o'qituvchining ijodkorlikka bo'lgan ichki qiziqishi va tashqi rag'batlari majmuasi. Bu motivatsiya pedagogni doimiy ravishda o'z ijodiy salohiyatini namoyon etishga, dars jarayonini yaxshilash uchun yangi usullarni izlash va joriy etishga undaydi. Natijada o'qituvchida o'quv jarayonini yangicha yaratish, modernizatsiya qilish va transformatsiya qilishga intilish kuchayadi [6].

Kasbiy bilim va ko'nikmalar – bu pedagogning umumiy madaniy hamda professional (fan va metodika bo'yicha) kompetensiyalar majmuasi bo'lib, ular ijodiy faoliyatni samarali amalga oshirishga zamin yaratadi. O'qituvchining puxta bilim va malakasi, didaktik va psixologik tayyorgarligi ijodiy g'oyalarni muvaffaqiyatli qo'llashga imkon beradi [2].

Kreativ kompetensiya keng ma'noda muammoni original va samarali yecha olish, mavjud resurslardan nostandart usullarda foydalana olish qobiliyatini anglatadi. "Kreativlik" atamasi ingliz tilidagi "to create" – yaratmoq so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ijodkorlik, yangilikka intilish mazmunini ifodalaydi. Ilmiy manbalarda ijodkorlik tushunchasi shaxsning mavjud sharoitlarda yangicha yechim topa olish layoqati sifatida ta'riflanadi [5]. Shunday ekan, kreativ kompetensiya pedagog uchun professional faoliyatda doimiy ijodkorlik ko'rsatkichidir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun kreativ kompetensiya alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, boshlang'ich ta'lim muallimining ijodkorlik darajasi va pedagogik mahorati bevosita uning kasbiy kompetentligiga bog'liq bo'lib, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish o'qituvchining professional kompetensiyasining tarkibiy qismi sifatida qaraladi [3]. Darhaqiqat, yosh bolalarga bilim berishda o'qituvchi nafaqat axborotni yetkazuvchi, balki ularning qiziqishi va ijodiy tafakkurini uyg'otuvchi shaxs hamdir. Ijodiy kompetentlikka ega bo'lgan o'qituvchi har bir darsni bolalar uchun qiziqarli sarguzashtga aylantira oladi, nostandart fikrlashga undovchi topshiriqlar orqali o'quvchilarning ijodiy potentsialini rivojlantiradi.

Zamonaviy ta'limda ijodiy fikrlash va yangicha yondashuvga intilishning ahamiyati ortib bormoqda. Dunyo miqyosida jamiyatlar innovatsion bilimlar va muammolarni hal qilishda kreativ yondashuvga tobora ko'proq muhtojlik sezmoqda, bu esa ta'lim sohasida yangilikka ochiqlik va kreativ tafakkurning o'rni yanada mustahkamlamoqda [2]. O'zbekistonning uzluksiz ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuv joriy qilinib, o'quv dasturlarida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan uzluksiz ta'limni modernizatsiya qilish g'oyalari doirasida pedagog kadrlar oldiga ijodkor va kreativ fikrlovchi yoshlar tayyorlash vazifasi qo'yilmoqda. Bu vazifani amalga oshirish bevosita o'qituvchilarning o'z ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishini talab etadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kreativ kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish tizimli yondashuvni talab qiladi. Eng avvalo, o'qituvchi o'zi ijodkor bo'lishi, yangilikka intilishi va doimiy o'z ustida ishlashi lozim. O'qituvchining o'zini o'zi rivojlantirishi – bu kasbiy faoliyatda kreativlikni oshirishning muhim sharti. Masalan, pedagogning ilmiy-ijodiy izlanishlari, tajriba-sinov faoliyati uning tafakkur doirasini kengaytiradi va yangicha pedagogik g'oyalarni kashf etishga olib keladi. Mutaxassislar ta'kidlashicha, pedagogning ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan shug'ullanishi amaliy pedagogik jarayonni takomillashtirishning muhim omillaridan biri bo'lib, bu o'qituvchiga dars berishning yangi usullarini yaratishda yordam beradi [3].

Shuningdek, kreativ kompetensiyani rivojlantirish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish juda samarali hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar o'qituvchiga darsni interaktiv tashkil etish, multimedia vositalari yordamida o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish, shuningdek, masofaviy va individual ta'lim berish imkoniyatini yaratadi. Natijada dars jarayonida yangicha yondashuvlar paydo bo'lib, o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashi rag'batlantiriladi.

O'quv jarayonida ijodiy muhitni shakllantirish ham o'qituvchi kreativligining muhim ko'rinishidir. Kreativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida erkin fikr almashinuvi, hamkorlik ruhida muhokamalar, no'anaviy g'oyalarni muhokama qilish kabi holatlar kuzatiladi. Bunday muhitda har bir o'quvchi o'z fikrini erkin ifodalashi va yangicha yechimlar taklif qilishi mumkin. O'qituvchi esa bu jarayonda yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi rolini o'ynab, bolalarda ijodiy faollikni oshiradi.

Keltirilgan yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etishda maxsus metod va strategiyalar majmuasidan foydalanish tavsiya etiladi. Quyida boshlang'ich ta'limda o'qituvchi ijodiy kompetensiyasini oshirishga xizmat qiluvchi ba'zi metod va strategik usullar keltirilgan:

Muammoli ta'lim usuli. Muammoli ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarga tayyor bilimni berish o'miga, ularni muammolar ustida mustaqil fikrlashga undaydi. Savol va muammoli topshiriqlarni qo'yish, bir nechta yechim yo'llarini topishga yo'naltirish orqali o'qituvchi ham o'zining, ham o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantiradi. Bu usul pedagogdan darsni nostandart ssenariy asosida qurishni talab qiladi va natijada uning kreativ kompetensiyasi mustahkamlanadi.

"Aqliy hujum" va brainstorm texnikalari. Dars jarayonida muayyan masala yuzasidan barcha o'quvchilar erkin takliflar berishi va fikrlarini aytishi uchun "aqliy hujum" usulidan foydalanish mumkin. Bunda o'qituvchi mavzuga doir muammoni o'rta tashlaydi va har bir bolaning g'oyasini tinglaydi. Ko'plab taklif va g'oyalarni ko'rib chiqish jarayonida o'qituvchi ham ijodiy yondashadi, bolalarning eng nodatiy fikrlarini qo'llab-quvvatlaydi. Natijada pedagogning yangicha fikrlarni qabul qilish, ularni baholash va integratsiya qilish mahorati oshadi.

Loyiha asosida o'qitish. Loyiha metodida o'quvchilar biror mavzu bo'yicha kichik guruhlarda yoki yakka holda loyiha ustida ishlaydi. Boshlang'ich sinfda sodda loyihalar (masalan, tabiatni muhofaza qilishga oid devor gazetasi, matematik ertak tuzish va hokazo) orqali bolalar ijodiy yondashishni o'rganishadi. O'qituvchi loyiha ishini tashkil etar ekan, ijodiy g'oyalarni rag'batlantiradi, kerakli resurslar bilan ta'minlaydi va yo'naltiradi. Bu jarayon o'qituvchidan ham katta tashkilotchilik va ijodkorlik talab qiladi, chunki har bir loyiha noyob yondashuvni taqozo etadi.

Integratsiyalashgan darslar. Fanlararo integratsiya qilingan darslar o'qituvchidan turli fanlar mazmunini kreativ bog'lashni talab etadi. Masalan, adabiyot va tasviriy san'at yoki matematika va texnologiya fanlarini birlashtirib o'tilgan mavzu darsi. Bunda pedagog turli sohalar bilimini bir dars doirasida uyg'unlashtiradi, natijada o'quvchilarda keng qamrovli va ijodiy tafakkur shakllanadi. Integratsiyalashgan darslarni rejalashtirish va o'tkazish o'qituvchining kreativ kompetensiyasini sezilarli oshiradi, chunki u odatdagi qolipdan tashqariga chiqib, yangi pedagogik yechimlarni izlaydi.

Axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish. Bugungi kunda har bir pedagog raqamli texnologiyalarni o'zlashtirishi zarur. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun turli taqdimotlar, onlayn ta'lim platformalari, interaktiv o'yinlar va ilovalarni dars jarayoniga joriy etish orqali ijodiy yondashuvni namoyon etish mumkin. Masalan, multimedia ilovalar yordamida yangi mavzuni tushuntirish, virtual laboratoriya yoki rasmlar orqali bolalarning tasavvurini boyitish kabilar ijodiy metodlarga kiradi. Bunday texnologiyalardan ijodkorona foydalanish o'qituvchining kreativ kompetensiyasini doimiy ravishda rivojlantirib boradi.

Yuqoridagi metod va yondashuvlar boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun eng samarali hisoblanadi. Ular pedagogga

darsni innovatsionlik va ijodkorlik ruhida olib borish, o'quvchilarda mustaqil va kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'z kasbiy faoliyatidan qoniqish hosil qiladi, doimiy ijodiy izlanishda bo'lib, professional o'sishga erishadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ kompetensiyani rivojlantirish – zamonaviy ta'lim sifatini oshirish va yosh avlodni raqobatbardosh etib tarbiyalashning muhim shartidir. Ijodiy kompetentlikka ega o'qituvchi dars jarayonini boyitadi, o'quvchilarning qiziqishlarini uyg'otadi hamda ularda mustaqil fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyatini shakllantiradi.

O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida pedagoglarning ijodkorlik salohiyatini yuksaltirishga alohida e'tibor berilmoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichida bu masala yanada dolzarb, chunki aynan shu davrda bolalarning keyingi ta'limga bo'lgan munosabati va fikrlash uslubi shakllanadi. Shu bois, boshlang'ich sinf

o'qituvchisi doimo o'z ustida ishlashi, yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishi, ijodiy g'oyalarni amaliyotga tatbiq etishi zarur.

Kreativ kompetensiyani rivojlantirish uzluksiz jarayon bo'lib, u nafaqat metod va texnikalarni o'z ichiga oladi, balki o'qituvchining shaxsiy va kasbiy o'sishi bilan chambarchas bog'liq. O'qituvchi samarali ijodiy faoliyat ko'rsatishi uchun rahbariyat va jamoadan qo'llab-quvvatlash, ijodiy tashabbuslarini rag'batlantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Yuqori ijodiy kompetensiyaga ega pedagoglar jamiyatimizda intellektual va innovatsion muhitni shakllantirishda asosiy figura hisoblanadi. Ular tarbiyalagan yoshlar kelgusida yangi g'oya va kashfiyotlar muallifiga, Vatanimiz ravnaqi yo'lida kreativ tafakkur egalariga aylanishi shubhasiz. Shunday ekan, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetensiyasini rivojlantirish bugungi kunda nafaqat pedagogikaning nazariy masalasi, balki ijtimoiy ahamiyatga molik ustuvor vazifa sifatida e'tirof etilishi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
2. Teshaboyev A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda folklor asarlaridan foydalanish. – Toshkent, 1998. – 124 b.
3. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2005.
4. Matchanov S. Umumiy o'rta ta'lim tizimida adabiyotdan mustaqil ishlarni tashkil etish usullari: Ped. fan. dokt.... diss. – Toshkent, 1998. – 220 b.
5. Abduraimova G.O. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini "Texnologiya" fanini o'qitishga tayyorlash yo'llari va vositalari. // Pedagogika ilmiy jurnali. – Toshkent, 2019. – №1. – B. 20–28.
6. Jo'raboyeva Z. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion va integratsiyalashgan darslarni amaliy tashkil etish ko'nikmalari. // Tadqiqotlar jahon ilmiy-metodik jurnali. – 2024. – 36-son, 4-to'plam (Aprel). – B. 158–164.